

WYCHOWANIE FIZYCZNE I SPORT A WYCHOWANIE ESTETYCZNE

W klasycznym ujęciu wychowanie fizyczne ma na celu stymulować wielostronny rozwój człowieka, sprzyjać sprawności fizycznej i wzbogacaniu zdrowia. Wyrazem zdrowia jest kondycja psychiczno-fizyczna. Składa się na nią rozwój fizyczny, sprawność i wydolność fizyczna. Istotnym miejscem budowania kondycji fizycznej powinna być rodzina i szkoła. Jest ona powołana do kształtowania całonocnych postaw, w tym prozdrowotnych, społecznych, sportowych i kulturowych. Historycznie i teoretycznie wychowanie fizyczne było wyodrębnione z całokształtu procesu wychowania jako zjawiska społecznego i celowego działania pedagogicznego. Choć było formalnie przedmiotem nauczania, to w praktyce szkolnej bywało sprowadzane do kategorii niższego rzędu. Izolowanie wychowania fizycznego od innych zadań wychowawczych dostrzegł Bogdan Suchodolski¹. Wskazywał na lekceważenie wychowania fizycznego oraz ograniczania jego ważności. Zapewne ta niekorzystna sytuacja wychowania fizycznego w społeczeństwie polskim początku drugiej połowy XX wieku skłoniła profesora do spojrzenia na historię tego zjawiska. Podkreślał bowiem, iż w przeszłości „problem wychowania fizycznego należał przez długie wieki do najważniejszych problemów walki o nową koncepcję człowieka i nowe formy organizowania jego społecznego życia na ziemi”². Zmienił ten niekorzystny stan opracowując i publikując książki. Przedstawił w nich rozwój myśli o wychowaniu fizycznym w dobie odrodzenia oraz w dobie oświecenia.

¹ B. Suchodolski (1980), *Pedagogika. Podręcznik dla kandydatów na nauczycieli*, Warszawa.

B. Suchodolski (1959), *Rozwój myśli o wychowaniu fizycznym w dobie odrodzenia*, Wrocław: VII.

Suchodolski wskazywał ściśle związki i zależności jakie zachodzą między wychowaniem fizycznym a wychowaniem umysłowym, między wychowaniem fizycznym a wychowaniem moralnym, społecznym i estetycznym. Teoretycy wychowania fizycznego zwrócili uwagę, iż Suchodolski żądał, aby każda dziedzina wychowania pracowała na rzecz pozostałych, a więc wychowanie fizyczne na rzecz intelektualnego, moralnego itd. Koncepcja ta rodziła pytanie o wzajemność. Zdaniem Grabowskiego wszystkie dziedziny zbiegają się, by służyć postępowi wychowania fizycznego³. Demel czerpiąc z Suchodolskiego ukazywał, że wychowanie umysłowe powinno pomóc w rozumieniu sensu ćwiczeń fizycznych, wychowanie moralne w pojmowaniu istoty agonu⁴. Suchodolski podkreślał, że istotą wychowania fizycznego, nie tylko jest bieganie, skakanie itp., ale właśnie pedagogiczna misja kształtowania osobowości w określonym zakresie. Uznanie teoretyków wychowania fizycznego zyskał Suchodolski, inspirowany Zachodem, „za formułę wychowanie przez i wychowanie do” Formułę upowszechniono w wychowaniu fizycznym, kulturze fizycznej i edukacji sportowej. Wychowanie fizyczne XXI wieku traktowane jest jako podstawa wprowadzania wychowanka w świat wartości dotyczących ciała oraz wartości symbolicznych, duchowych, w tym estetycznych.

Celem tego opracowania jest ukazanie związku wychowania fizycznego i sportu z wychowaniem estetycznym i sztuką. Przez długie lata powszechnie związek ów nie był wystarczająco dostrzegany, nie dostrzegali go również pedagodzy. Było to spowodowane, m.in. procesami dezintegracyjnymi w wychowaniu. W efekcie tego zadania dydaktyczno-wychowawcze realizowane były odrębnie przez poszczególne przedmioty nauczania szkolnego.

Przeobrażenia wychowania fizycznego

Istotą i podstawowym zadaniem, a także głównym kryterium efektywności wychowania fizycznego powinno być kształtowanie postaw i wzbogacanie osobowości wychowanka. Należy więc traktować je jako integralny składnik wychowania ogólnego, podstawę rozwoju dziecka, a także człowieka dorosłego. Wychowanie fizyczne jako integralny składnik procesu wychowawczego musi posiadać znamiona ustawiczności. Nowe myślenie o wychowaniu fizycznym zawarł Krzysztof Zuchora w definicji zamieszczonej w książce o znamienym

³ H. Grabowski (1999), *Teoria fizycznej edukacji*, Warszawa.

M. Demel (2013), *Glosa do książki Jerzego Nowocienia pt. „Studium o pedagogice kultury fizycznej”* W: J. Nowocien, K. Zuchora [red.], *Wychowanie przez sport w rodzinie i grupach społecznych, w tym w środowisku akademickim*, Warszawa.

wówczas tytule *Wychowanie fizyczne naszych dni* (1974). „W rozumieniu kulturowym wychowanie fizyczne jest przymiotem nie tylko ciała, ale i duszy, darem, który dostępny jest każdemu człowiekowi i który każdy może w sobie pielęgnować i doskonalić. Warunki biologiczne wyznaczają co najwyżej ogólne podłoże tej uprawy, w niczym nie przesądzają jednak o jej efektach”⁵. Zuchora dokonał zwrotu w myśleniu pedagogicznym o wychowaniu fizycznym. Zrywał z ograniczeniem wychowania fizycznego do sfery biologicznej na rzecz rozwoju pełnej osobowości ucznia. Pedagogiczne myślenie Zuchory o wychowaniu fizycznym wpisało się znakomicie w istniejący w latach 70. XX wieku klimat głębokich reform polskiego systemu oświaty i wychowania. Na kanwie reform prowadzona była powszechna krytyka szkolnego wychowania fizycznego. W krytyce wskazywano błędne praktyki polegające na pogoni za maksymalnym usprawnieniem ruchowym, zdobywaniem przez uczniów punktów, dyplomów, pucharów. Towarzyszyło temu pomijanie kształcenia nawyków higieniczno-zdrowotnych oraz kulturalnych. Taki obraz szkolnego wychowania fizycznego oceniany był negatywnie. Pojawiły się liczne głosy zmierzające do zmiany kierunków myślenia o wychowaniu fizycznym i innym, nowoczesnym jego rozumieniu⁶. Zuchora we współpracy z Maciejem Demelem wskazali nową perspektywę rozumienia wychowania fizycznego jako procesu wprowadzania wychowanka w świat wartości. Było to ujęcie teleologiczne i obejmowało wychowanie do kultury fizycznej, wychowanie do kultury zdrowotnej, wychowanie do sportu, wychowanie do rekreacji fizycznej. Takie stanowisko było w kontrze do instrumentalnego, tradycyjnego pojmowania wychowania fizycznego. Wyrażało się słowami: „wychowanie przez ruch, wychowanie przez kulturę fizyczną, wychowanie przez kulturę zdrowotną, czyli sanitarną, wychowanie przez sport”⁷.

Przekonania Demela i Zuchory doprowadziły do połączenia tych dwóch kierunków; instrumentalnego i teleologicznego, z których pierwszy „spełnia postulat aktualizacji, tzn. wychowanie przez aktywne uczestnictwo w określonej sferze kultury, natomiast ujęcie stricte teleologiczne (wychowanie do...) spełnia postulat prospekcyjny, podkreślając moment inicjacji i preparacji, wprowadzania w świat określonej kultury”⁸. Godząc te dwa ujęcia Demel i Zuchora stworzyli „otwarty «ku górze» system wartości, można więc mówić o wychowaniu w kulturze

⁵ K. Zuchora (1974), *Wychowanie fizyczne naszych dni*, Warszawa: 169.

J. Nowocień, K. Płoszaj, A. Samełko [red.] (2020), *Mysł pedagogiczna i psychologiczna o wychowaniu fizycznym i sporcie w warszawskiej Akademii Wychowania Fizycznego*, Warszawa: 98.

M. Demel, K. Zuchora (1975), *Cele kształcenia i wychowania fizycznego oraz zdrowotnego*, „Kultura Fizyczna”, 4: 146.

Tamże.

fizycznej, «wychowaniu w kulturze zdrowotnej»⁹. W takim myśleniu o wychowaniu fizycznym ujawnił się jego swoiście ludzki i w pełni humanistyczny sens.

Ci dwaj myśliciele osadzili cele wychowania na osobotwórczej mocy odpowiadających im sfer kultury, pomagającym uczniom w twórczym stawianiu się pełnymi ludźmi. W ten sposób przełamali bariery między biologiczną i społeczną naturą człowieka „wprowadzając go od razu w świat wartości, a więc w świat swoiście ludzki i tylko człowiekowi dostępny; kategorie biologiczne zostają przełożone na język kategorii społecznych, właściwych naukom pedagogicznym”¹⁰. Postulowali oni, aby sprawy kultury fizycznej i kultury zdrowotnej podnieść do rangi „powinności obywatelskiej”. Zadania społeczne i kulturowe rozgrywałyby się na podłożu biologicznym. Zwrócili uwagę na cele przyszłościowe, a nie doraźne funkcje. Dziś możemy stwierdzić z całą stanowczością, iż to wówczas zarysowały się perspektywy rozumienia aktywności fizycznej człowieka przez całe życie. Dało to początek teorii, według której wychowanie fizyczne możemy dziś rozumieć jako integralny i konieczny warunek rozwoju człowieka i procesu wychowawczego¹¹.

Tak pojmowane wychowanie fizyczne w myśl zasady edukacji przez całe życie wyznacza nowe obszary i zadania w szkole i środowisku społecznym. Wychowanie fizyczne jest w tym ujęciu procesem wprowadzania wychowanka na całe życie w świat kultury fizycznej rozumianej jako system wartości działań i efektów w aktywności cielesnej człowieka zdobytych w procesie wychowania. Tak więc program wychowania fizycznego wskazuje kierunki, drogę zasadniczą ku twórczemu działaniu i pełnego, wielostronnego rozwoju człowieka. Nie ma zatem znaku równości między wychowaniem fizycznym, a ćwiczeniami cielesnymi czy aktywnością fizyczną. Te drugie są wyłącznie środkami wychowania fizycznego.

Wychowanie estetyczne w procesie edukacji

Wychowanie estetyczne jest integralną częścią pedagogiki. Jest nierozdzielnie związane z twórczością, czy postrzeganiem w kontakcie z rzeczywistością artystyczną. Jego celem jest wyrobienie w wychowanku wrażliwości na piękno przez pryzmat sztuki. Wychowaniem estetycznym zainteresowali się pedagodzy w XVIII wieku, pełny rozwój dziedziny nastąpił w wieku XIX. W wieku XX w szkołach polskich funkcjonowały przedmioty szkolnego

⁹ Tamże.

Tamże: 148.

J. Nowocien (2019), *Pedagogika sportu*, Warszawa.

nauczania tzw. artystyczne. W różnych okresach rozwoju oświaty powszechnej miały one różne nazwy: rysunek, muzyka, śpiew, wychowanie muzyczne, wychowanie plastyczne, plastyka, sztuka itp. Przedmioty te były traktowane w praktyce szkolnej jako drugorzędne. Nie były bowiem kojarzone z kształceniem umysłowym, nie dostarczały – zdaniem niektórych dydaktyków – uczniowi wiedzy, która była głównym celem. Niekiedy do grupy tych przedmiotów przypisywano też wychowanie fizyczne. Jednak ze względu na jego specyfikę i swoistość przedmiot ten traktowany był indywidualnie.

W wieku XX zaczęto określać wychowanie estetyczne jako wychowanie przez sztukę. Jako pierwszy użył tego określenia w przestrzeni publicznej angielski teoretyk sztuki, poeta, eseista i krytyk literacki Edward Herbert Read. W 1943 r. wydał książkę pt. *Wychowanie przez sztukę*¹².

Od XVIII wieku sztuka jako świadoma czynność ludzka, a także jej wytwory były przedmiotem definicyjnych poszukiwań. Sztuka była i jest kojarzona z pięknem. „Sztuka – pisał filozof przyrody Schelling – rodzi się tylko z najwyższego poruszenia najintymniejszych mocy duszy i umysłu, które nazywamy entuzjazmem. Wszystko to, co od trudnych i skromnych początków dorosło do wielkiej potęgi i wysokości stało się wielkie dzięki entuzjazmowi”¹³. Twórczość cechuje sztukę, która bywa też rozumiana jako odtworzenie rzeczywistości, naśladowanie przyrody. Wiadomo już od dawna: „że w sztuce nie wszystko osiąga się świadomie, że ze świadomą czynnością musi łączyć się nieświadoma moc i że doskonała jedność i wzajemne przenikanie się obydwu tworzy to, co w sztuce najwyższe. Dzieła, którym brakuje tego znamienia nieświadomej wiedzy, można rozpoznać po braku własnego życia i odwrotnie, tam gdzie ona się przejawia, sztuka udziela samemu dziełu obok najwyższej jasności intelektu ową niezmierną realność, dzięki której staje się ono podobne do dzieła przyrody”¹⁴. Sztuka jest obecna w życiu indywidualnym ludzi, a także w przestrzeni społecznej, posiada cechy swoiste oddzielające ją od innych czynności i wytworów ludzkich. Swoistością sztuki jest wytwarzane piękno. Tatarkiewicz podaje, że: „sztuką nazywa się ten rodzaj produkcji ludzkiej, który zmierza ku pięknu i osiąga je” U podłoża tej definicji leży przekonanie, że piękno jest intencją sztuki, jej celem, osiągnięciem, naczelną wartością, cechą rozpoznawalną¹⁵.

¹² E.H. Read (1943), *Wychowanie przez sztukę*, Wrocław.

¹³ F.W.J. Schelling (1993), *Filozofia sztuki. O stosunku sztuk plastycznych do przyrody*, Warszawa: 512.

Tamże: 483.

W. Tatarkiewicz (1986), *O filozofii i sztuce*, Warszawa: 275.

Dziś na początku trzeciej dekady XXI wieku, sztukę traktujemy jako jedną z podstawowych dziedzin działalności ludzkiej. Tworzy ona swoisty świat wartości zobiektywizowanych. Towarzyszyła i towarzyszy człowiekowi w rozwoju cywilizacyjnym. Integruje indywidualnych ludzi tworząc tym samym przestrzeń społeczną. Przez upowszechnianie sztuki tworzą się możliwości szerokich kontaktów między ludźmi, ale również z wytworami sztuki, dziełami z różnych epok historycznych, różnych społeczeństw. Kontakty człowieka ze sztuką wzbogacają osobowość i kulturę społeczną. Współczesny człowiek, człowiek epoki wiedzy i sieci, człowiek świata globalnego, żyje w bogatym świecie sztuki. Przemiany cywilizacyjne przełomu wieków XX i XXI zrewolucjonizowały życie społeczne i kulturę. Stworzyły nowe szanse dla upowszechniania kultury estetycznej. Współczesna nam cywilizacja ujawniła wszechstronność sztuki w życiu społeczeństw. Sztuka jako otwarte zjawisko społeczne przyczyniła się do nowego spojrzenia na piękno, na człowieka, na jego osobowość. „Sztuka – podkreśla Zuchora – odgrywa ważną rolę w kształtowaniu się pełnej osobowości człowieka, urealnianiu jego dążenie do szczęścia, pozwala mu być czymś więcej niż tylko samym sobą. Urzeczywistnienie tych pragnień jest możliwe tylko w ścisłym powiązaniu ze społeczeństwem. W zespoleniu tym ujawnia się sens ludzkiego istnienia i bolesny optymizm egzystencjalny, albowiem w tym, co człowiek przeżywa jako zakres własnych możliwości, zawiera się doświadczenie całej ludzkości”¹⁶. Społeczna obecność sztuki tworzy perspektywę oddziaływań wychowawczych, społecznych i kulturalnych. Tworzy potrzeby edukacyjne, zaspokajane w szkołach i środowiskach pozaszkolnych. To uzasadnia słuszność wprowadzenia do szkół wychowania przez sztukę, czyli wychowania estetycznego. Jego problematyka wykracza zdecydowanie poza granice szkolnych oddziaływań wychowawczych. Sprzyja kształtowaniu wrażliwości człowieka na sztukę, zarówno w szkole, jak też poza ławką szkolną.

Związek wychowania fizycznego i sportu z wychowaniem estetycznym

Skoro celem wychowania jest integracja osobowości, w tym uaktywnienie dyspozycji psychicznych, to wychowawcze wartości sztuki w tym procesie są bezwarunkowo niezbędne. Bowiern uczy ona myślenia przez spostrzeganie

¹⁶ K. Zuchora (2009), *Nauczyciel i wartości z filozofii kultury fizycznej i pedagogiki sportu*, Warszawa: 214.

świata, rozbudza siły ludzkiej wyobraźni. Sztuka uczy czytać wartości obrazów wizualnych, a te stały się przecież powszechne i wszechobecne. To one pokazują dziś informacje, komunikaty, treści poznawcze i uczuciowe, pobudzają ludzką wrażliwość. „Wychowanie przez sztukę – pisała Irena Wojnar – to proces kształtowania całej i niepodzielnej osobowości człowieka przez różne sposoby artystycznego – twórczego czy ekspresyjnego – działania osobistego oraz przez obcowanie z dziełami sztuki, należących do różnych dziedzin. Proces ten zawsze urzeczywistnia się w sposób indywidualny i osobisty; jego podstawą jest indywidualne i osobiste przeżycie każdego pojedynczego człowieka, przeżycie w którym «uruchomione» zostają równocześnie dyspozycje estetyczne, intelektualne, uczuciowe i wyobrażenia”¹⁷. Pełnia harmonii osobowości człowieka nie może zaistnieć bez wychowania fizycznego, bez sportu. Środkiem wychowania przez sztukę są wartości kultury artystycznej, a celem jest wzbogacanie osobowości człowieka, który ma stać się aktywnym współtwórcą samego siebie. Aby tak się stało musi w tym uczestniczyć kultura fizyczna, jej składowe elementy; wychowanie fizyczne i sport. Bez poznania własnego ciała, opanowania sztuki władania nim, poznawania organizmu, jego sprawności fizycznej i wydolności, osobowość byłaby niepełna. W ten sposób wychowanie fizyczne i sport są zasadnie kojarzone z wychowaniem estetycznym. Związek taki daje gwarancję rozwijania twórczej aktywności człowieka i jego wyobraźni, jednocześnie osobowości zindywidualizowanych zdolnych do wyrażenia siebie, także przez dialog z innymi ludźmi.

Istotą związku wychowania fizycznego i sportu z wychowaniem estetycznym jest ruch i ciało człowieka. „Ciało wykorzystując swoje części «symbolicznie odwzorowuje świat» i dlatego możemy ze światem «obcować» i «rozumieć» go, dostrzegać jego sens”¹⁸. Piękno ciała ludzkiego, jego ruchy są właściwością wychowania fizycznego i sportu, a właściwością sztuki jest ich dostrzeganie i utrwalanie w postaci różnych wytworów: obrazów, malarstwa, rzeźb, filmów itd. „Ruch – podkreśla Piotr Błajet – jako niezbędny czynnik rozwoju integracji sensomotorycznej stanowi warunek poczucia wolności w czasoprzestrzeni z wszystkimi konsekwencjami”¹⁹. Kształt ciała sprawnego, silnego, wyćwiczonego, symetrii i harmonii wywodzi się ze świata sportu. Cywilizacja ponowoczesności, kultura, zwłaszcza ta określana

¹⁷ I. Wojnar (1980), *Wychowanie estetyczne*. W: B. Suchodolski [red.], dz. cyt.: 546.

¹⁸ P. Błajet (2012), *Od edukacji sportowej do olimpijskiej*, Kraków: 66.
Tamże: 63.

masową upowszechnia mniej model ciała rzeczywistego, a bardziej w jego obrazach²⁰. „Współcześnie – zauważa Jakub Mosh – niezmiennie cenimy piękno ciała, obdarzamy zachwytem jego niezwykle możliwości, odkrywamy dynamikę ruchu, akceptując jednocześnie zmiany kanonu piękna. Doskonałość łatwiej było wyrazić i odnaleźć w artystycznej formie ciała, niż w formie ciała rzeczywistego”²¹. Związek sportu i sztuki jest faktyczny. Łączą je wartości autoteliczne i instrumentalne, które w nich tkwią. „Sport włącza się w kulturę na drodze rekomendacji – przez sztukę, naukę, media i obyczaje”²². Piękno ciała i urodę jego ruchu kreują przede wszystkim wydarzenia sportowe – widowiska. „Poszerzając odpowiednio przedmiotowy sens piękna człowieka – zarówno w duchu antyku, jak i w wersji współczesnej – dołączamy tutaj dziedzinę sprawności, siły i efektywności ruchu, niezwykłości i oryginalności akcji, gracji, wdzięku i pomysłowości kreatywnej, a także wszelkich właściwości dramaturgicznych, pozwalających uchwycić rzeczywistość samą oraz jej emocjonalne przetworzenia w swoistych formach – od wzniosłości po komizm”²³. Mecze, zawody, wyścigi, biegi, skoki, zjazdy na nartach, slalomy itd., itp., przyciągają wielomilionowe rzesze ludzi do udziału bezpośredniego w postaci kibicowania i pośredniego przez telewizję i internet. Piękno sportu doświadczane jest w określonych warunkach, które tworzą piękne stadiony, hale sportowe, pływalnie, bieżnie itd. Duże stadiony i hale sportowe mają istotny wpływ na funkcjonowanie miast, w których są zlokalizowane. Ich konstrukcja architektoniczna bywa największą formą sceniczną o stałym charakterze. Społeczności lokalne znalazły dla nich zastosowanie nie tylko w sportowej działalności, ale także kulturalnej, społecznej, rozrywkowej w postaci koncertów, pokazów, wystaw, np. malarstwa, wszelkich widowisk²⁴. Wyrazem szczególnym doznań estetycznych są wydarzenia sportowe spełniające kryteria widowiska kulturowego. Ich konstytutywnym elementem są: ceremonia, karnawał, rytuał, spektakl, święto. Począwszy od ceremoniału igrzysk olimpijskich: uroczyste otwarcie i zamknięcie igrzysk, hymn olimpijski, parada zawodników, dekoracja medalistów, zawierają muzyczną oprawę, wzmacniają estetyczną wrażliwość. „Rytuały i ceremonie – podkreślają Michał Lenartowicz i Jakub Mosh – towarzyszą sportowemu zdarzeniu

²⁰ J. Mosh (2021), *Kulturowe wzory ciała w interakcyjnej perspektywie ponowoczesności*. W: Z. Dziubiński, Z. Mazur [red.], *Kultura fizyczna w interakcyjnej perspektywie*, Warszawa.

²¹ Tamże: 143.

²² J. Lipiec (2014), *Symposium olimpijski*, Kraków: 36.

²³ Tamże: 128.

²⁴ M. Lenartowicz, J. Mosh (2018), *Stadiony i widowiska. Społeczne przestrzenie sportu*, Warszawa.

na wszystkich jego etapach. Są elementem strukturalnym, stanowią wzory zachowań dla widzów i zawodników, tworzą estetyczną przestrzeń zdarzenia²⁵. Akt uczestnictwa w sportowym wydarzeniu – uznają Lenartowicz i Mosz²⁶ – może być traktowany jako sytuacja estetyczna, bowiem kreuje wartości estetyczne, również te przynależne do świata sztuki, a zwłaszcza piękno i dramat. Wartości owe mogą być różnie dostrzegane, pojmowane i interpretowane przez uczestników wydarzeń, widowisk sportowych. Wymagają odpowiedniego przygotowania, najlepiej w drodze zorganizowanej edukacji od najmłodszych lat.

W edukacji szkolnej najbardziej przekonujący związek wychowania fizycznego z estetycznym jest przez ćwiczenia muzyczno-ruchowe oraz taniec. W tradycji polskiej szkoły programowym ćwiczeniom fizycznym towarzyszyły ćwiczenia muzyczno-ruchowe i rytmika. Kryteria estetyczne funkcjonowały na pierwszym planie w gimnastyce. W okresie międzywojnia (1918-1939) podjęto próby wprowadzenia do programów nauczania form dziedzictwa kulturowego, m.in. rodzimych gier i zabaw, tańców narodowych i regionalnych²⁷. Tak argumentował zasadność wprowadzenia tańców do edukacji Piasecki: „tańce jako element cywilizacji narodowej są szczytem tego, co nasz dział wychowania może dać ze skarbca tradycji rodzimej. Gdy bowiem w innych grupach ćwiczebnych operujemy samym ruchem tylko, tu on zespała się w jednolitą całość z muzyką i dają wspólnie jeden z najlepszych wyrazów duszy narodowej”²⁸.

W przedstawionych rozważaniach przytoczyłem przykłady potwierdzające związek wychowania fizycznego i sportu ze sztuką. Związek utrwała się poprzez piękno sportu i wokół sportu dostrzegane w sztukach: plastycznych, muzyce, filmie, rzeźbie, architekturze. Jednak obraz taki nie jest w pełni odzwierciedleniem rzeczywistości. Chociażby przez fakt różnie pojmowanego pojęcia piękna. Może być ono różnie postrzegane i interpretowane. Nie zawsze i nie przez wszystkich dany element sztuki, wydarzenie kulturalne wywołują takie same emocje. Dlatego należy patrzeć na ten związek z osobistą refleksją i powściągliwością. Ruch, jego dynamika, harmonia budowy ciała, skoordynowane ruchy zawodników w zespole wyzwalały piękno. Są dyscypliny

²⁵ Tamże: 214.

Tamże.

B. Głasek (2018), *Pieśni patriotyczne w szkolnym wychowaniu fizycznym w Drugiej Rzeczypospolitej*. W: J. Nowocień, K. Zuchora [red.], *Sport i olimpizm w polskiej tradycji i edukacji społecznej (rodzina-szkoła-środowisko) w 100-lecie odzyskania przez Polskę niepodległości*, Warszawa.

E. Piasecki (1935), *Zarys teorii wychowania fizycznego*, Lwów: 350.

sportowe kojarzone z pięknem bezwarunkowo. To te wymagające w swej istocie elegancji wykonania ćwiczeń, doskonałości, sprawnego wykorzystania przyborów. Do takich zaliczane są m.in.: gimnastyka artystyczna, taniec na lodzie, jazda figurowa. Sport funkcjonuje według określonych dla niego reguł i zadań. Celem najwyższym jest dążenie do mistrzostwa zgodnie z dewizą: szybciej, wyżej, silniej. Wówczas niektóre dyscypliny sportowe jakby oddalały się od piękna, a przynajmniej pomniejszały jego siłę. Upływ czasu i ewolucja sportu prowadzą również do przeobrażeń kanonu piękna sportowego. Piękno jest w sporcie i wokół sportu. Jego wzniosłość, dramaturgia, a niekiedy i komizm, najpełniej mogą być wyrażone w sztuce. Wiedział o tym twórca nowożytnych igrzysk olimpijskich P. de Coubertin. Potwierdzeniem jest podjęta próba uściślenia związku sportu i wszelkich sztuk przez organizowanie konkursu sztuki z okazji igrzysk olimpijskich. Twórcom tego przedsięwzięcia udało się podczas Igrzysk V Olimpiady w Sztokholmie w 1912 r. przeprowadzić Konkurs Olimpijski Sztuki. Dla zwycięzców w ośmiu dziedzinach sztuki przyznane były medale podobnie jak w sporcie. Konkursy sztuki, w różnym zakresie towarzyszyły igrzyskom do 1948 r. Profesjonalizacja sportu, a także korzyści finansowe artystów ze sprzedaży nagrodzonych dzieł doprowadziły do skreślenia Olimpijskich Konkursów Sztuki z programu igrzysk olimpijskich, które zostały zastąpione wystawami artystycznymi.

Zakończenie

Wychowanie fizyczne stanowi fundament rozwoju człowieka. Tylko umownie i teoretycznie bywa traktowane jako wyodrębniony element szeroko rozumianego procesu wychowania. W istocie rzeczy to wychowanie fizyczne tworzy warunki dla wychowania jako spotkania z materialną rzeczywistością. To podczas wychowania fizycznego poznaje wychowanek własne ciało, uczy się panowania nad nim, uczy się higieny i pielęgnacji. Poznaje wymiar czasu i przestrzeni, w której żyje. Wdraża się do panowania nad własnym ciałem i materią otoczenia. Wychowanie fizyczne tworzy szczególne sytuacje wychowawcze sprzyjające wielostronnemu rozwojowi człowieka. Prowadzi do zrozumienia danej sytuacji i zmusza do podejmowania decyzji, np. wyborów moralnych. Wychowanie fizyczne łączy wysiłek fizyczny z intelektualnym, wolicjonalnym, nierzadko też estetycznym, prowadzi też do skutecznego działania społecznego. W istocie rzeczy w kulturowym wymiarze refleksji humanistycznej nad wychowaniem fizycznym chodzi nie tylko o to, aby objąć nim ciało i duszę w tradycyjnym ujęciu dostępnym każdemu człowiekowi,

który każdy w sobie pielęgnuje i doskonalą, ale tak żeby stworzyć wzajemne powiązanie w ramach społecznej kultury. Warunki biologiczne wyznaczają ogólne podłoże tej uprawy, natomiast o jej efektach przesądzą cywilizacja i kultura, jako wyższe formy rzeczywistości stworzonej na potrzeby człowieka. Legitymizowanie obecności wychowania fizycznego w szkole przez redukcję własnego programu do spraw rozwoju biologicznego i aktywności fizycznej uczniów jako dróg prowadzących do poprawy zdrowia bądź technologii treningu sportowego, nie spełnia podstawowego celu wychowania jakim jest podmiotowość ucznia i konieczność odwoływania się do emocji, duchowości, wyobraźni, estetyki, empatii i solidarności. Pustka emocjonalna i fałszywe uczucie podmiotowości powodują, że w takiej szkole również wychowanie staje się projektem nieautentycznym, a jedynie formalnie ujętym w programie szkoły. Proces wychowania wiąże się ściśle ze środowiskiem społecznym, z potrzebami i aspiracjami człowieka, potrzebami innowacji, chęcią samorealizacji. Osiąganie powyższych celów jest możliwe w procesie zintegrowanych oddziaływań wychowawczych. Wśród nich niebagatelną rolę odgrywa wychowanie przez kulturę fizyczną i estetyczną. W ich obszarze człowiek tworzy swój ludzki świat. Wówczas uczniowie będą występować we własnej sztuce życia i zawsze będzie im potrzebne wsparcie i motywacja ze strony wychowania, jako warunek szczęśliwego życia.

Człowiek XXI wieku poszukuje w sporcie zarówno emocji i wzruszeń, jak też w takim samym stopniu satysfakcji i dumy z przynależności do grupy, społeczności, kultury narodowej. Sport stał się elementem stylu życia szkolnego, a nierzadko również życia ludzi dorosłych. Odgrywa w ich życiu ważną rolę estetyczną i artystyczną. Bywa często tematem sztuki, ale też jest swoją istotą twórczością artystyczną. Puentuje to Zuchora słowami: „sport tworzy piękno i służy pięknu”²⁹, a zatem sport i sztuka są w swej istocie identyczne. Tezę tę adekwatnie potwierdzają fakty. Oto ścisły związek sportu ze sztuką doprowadził do powstania różnych dyscyplin sportowych, m.in. gimnastyki artystycznej, jazdy figurowej, pływania synchronicznego. Wychowanie przez sztukę kształtuje indywidualność, a jednocześnie zapewnia ciągłość. Do dziś związek sportu ze sztuką zdecydowanie łączy współzawodnictwo oraz symptomy profesjonalizmu. Tak więc zarówno sport, jak i sztuka tracą charakter zajęć bezinteresownych. Sport choćby odwołując się do zasady *fair play* broni się przed dehumanizacją i moralną degradacją. Odwołuje się także do sztuki, która chroni ludzi sportu przed ubóstwem wartości ukazując je w sporcie w postaci przeróżnych wytworów.

²⁹ K. Zuchora (2016), *Dialogi olimpijskie*, Warszawa.